

УДК 373.3/.5.016:811.161.2]:[37.015.31:17.022.1]

Наталія Дика

ORCID iD 0000-0003-1385-5027

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри мовно-літературної освіти
Інституту післядипломної педагогічної освіти,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
пр. П. Тичини, 22-А, 02152 Київ, Україна,
n.dyka@kubg.edu.ua

Олександра Глазова

ORCID iD 0000-0002-0554-9858

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри мовно-літературної освіти,
Інституту післядипломної педагогічної освіти,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
пр. П. Тичини, 22-А, 02152 Київ, Україна,
o.glazova@kubg.edu.ua

ФОРМУВАННЯ АКсіОЛОГіЧНОГО ПРОСТОРУ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті висвітлено особливості формування аксіологічного простору особистості у процесі навчання української мови. Проаналізовано наукові праці щодо висвітлення в них окресленої проблеми. Доведено, що останнім часом велику увагу зосереджують на вивченні цінностей в історичному контексті. Визначено передумови для формування ціннісних орієнтацій, які закладаються в дошкільному віці, проте саме формування відбувається у віці підліткового, коли зростає зацікавлення питаннями моралі, етики, світогляду, а інтереси учня переключаються з конкретного на загальне. Наголошено, що структура ціннісних орієнтацій містить три компоненти: пізнавальний (усвідомлення сутності явища, його якостей і властивостей), емоційний (переживання цінності явища), мотиваційно-поведінковий (готовність діяти відповідно до усвідомленої цінності в ситуації вибору), на основі яких формуються критерії ціннісного вибору. З'ясовано, що вирішальна роль у формуванні в учнів ціннісних орієнтацій на уроках української мови належить дидактико-методичному ресурсові, тобто добору текстів і речень відповідного змісту та методично доцільної системи завдань до них, а також тем для творчих робіт та дискутування. Акцентовано увагу на структурно-функціональній технології формування морально-ціннісних орієнтацій на уроках української мови, яка містить етапи: інформаційно-пізнавальний, діяльно-практичний, узагальнювально-дискусійний. Наведено приклади різнорівневих вправ і завдань, що сприятимуть формуванню аксіологічного простору особистості учня.

Ключові слова: загальна середня освіта; інформаційне середовище; методика навчання української мови; технологія формування морально-ціннісних орієнтацій; цінності.

<https://doi.org/10.28925/1609-8595.2021.2.6>

Вступ. Цінністю науковці вважають усе те, що може цінувати особистість, що є для неї значущим і важливим з точки зору її потреб, інтересів, цілей. Сукупність ієрархічно пов'язаних між собою цінностей, яка забезпечує спрямованість життєдіяльності людини, утворює *ціннісні орієнтації*, на основі яких формуються критерії ціннісного вибору.

Включений до посібника «Нова українська школа: поради для вчителя» термінологічний словник подає таке визначення: «*Цінності* – еталони бажаного й належного ставлення особистості до об'єктів матеріальної і духовної діяльності людей, до природи й суспільства; характеризують соціально й особистісно значущі сенси життя людей» (Нова українська школа: поради для вчителя, с. 204).

Нині під впливом глобалізації, інформаційної

революції, міграційних процесів, становлення ринкових відносин та демократизації суспільства основні традиційні цінності зазнають істотних змін, подекуди перекинувшись, а то й деформуючись. Трапляються випадки маніпуляції категоріями патріотизму, гідності, свободи, верховенства права. Таким чином, формування й корегування цінностей набуває особливої актуальності, адже цінності дітей, підлітків та молоді сьогодні визначатимуть спосіб життя суспільства завтра.

Аналіз наукових досліджень. У загальний науковий обіг термін *цінності* було уведено в 60-х роках XIX ст. Нині цінності вивчає започаткована на початку XX ст. наука *аксіологія* (грец. *axia* – цінність і *logos* – вчення), яка спирається на етику, естетику, правознавство, теорію та історію культури, а також на психологію, мовознавство та інші науки про людину, її природу та життєдіяльність. У педагогіці проблеми *цінностей* досліджують у єдності з іншими напрямками навчання й виховання (Енциклопедія освіти, с. 992).

Аксіологічну природу освітнього процесу висвітлено в працях В. Андрушенка, Б. Данилишина, В. Кременя, М. Ніколаєнка, П. Кононенка. Проблемам формування цінностей та ціннісних орієнтацій присвячено праці І. Беха, О. Вишневського, І. Зязюна, С. Клепка, В. Огнев'юка, О. Сухомлинської. Значний внесок у створення теорії цінностей здійснено К. Журбою, О. Савченко, Г. Шевченко та ін. Питання цінностей розкривається в роботах іноземних науковців К. Роджерса, М. Рокіча, Дж. Роттера, Г. Оллпорта, А. Маслоу, Б.Скіннера та ін.

Останнім часом велику увагу зосереджують на вивченні цінностей в історичному контексті. Дехто з науковців ознакою нашого часу вважає спричинену глобалізацією та інформаційною революцією ціннісно-орієнтаційну розгубленість людини, що спричиняє її невпевненість у власних силах та пасивність життєвої позиції.

Мета статті – посприяти підготовленості словесників до формування й корегування цінностей та ціннісно-сміслових орієнтацій учнів у процесі навчання української мови, зокрема до використання відповідних методичних прийомів та добору дидактичного матеріалу з урахуванням можливості формування на основі його опрацювання розуміння суті загальнолюдських, зокрема морально-етичних та соціально-політичних цінностей.

Результати дослідження. Передумови для формування ціннісних орієнтацій закладаються в дошкільному віці, проте саме формування відбувається у віці підліткового, коли зростає зацікавлення питаннями моралі, етики,

світогляду, а інтереси учня переключаються з конкретного на загальне. Як стверджує І. Бех (2020), «підлітковий вік – період суттєвих психологічних змін, розвитку інтелектуальної та емоційної сфер, зміни структури потреб. Це також важливий етап духовного розвитку – пошуку самого себе, усвідомлення своєї місії, формування життєвих цінностей» (с. 96). Властива підлітковому віку активність спирається на норми, ідеали, наміри, цілі, які так само знаходяться у стадії формування.

Як відзначає О. Вишневський (2006), структура ціннісних орієнтацій містить три компоненти: *пізнавальний* (усвідомлення сутності явища, його якостей і властивостей), *емоційний* (переживання цінності явища), *мотиваційно-поведінковий* (готовність діяти відповідно до усвідомленої цінності в ситуації вибору), на основі яких формуються критерії ціннісного вибору (с. 208).

В. Новосьолова (2013) визначає такі складники структури ціннісних орієнтацій: *когнітивний* (елемент знання); *емотивний* (емоційний складник, що виходить з оцінки); *поведінковий* (реалізація ціннісних орієнтацій у поведінці особи) (с. 23).

М. Драченко (2008) основними структурними компонентами ціннісних орієнтацій вважає *когнітивний*, *емоційно-мотиваційний* і *діяльнісний*, що проявляються в комплексних моральних якостях, рівень розвитку яких свідчить про морально-ціннісну вихованість учня (с. 9,10).

Вирішальна роль у формуванні в учнів ціннісних орієнтацій на уроках української мови належить дидактико-методичному ресурсові, тобто добору текстів і речень відповідного змісту та методично доцільної системи завдань до них, а також тем для творчих робіт та дискутування. Опрацювання змісту будь-якого тексту потребує з'ясування відповідності порушених у ньому питань уявленню учня про те, що є для нього «правильним». Міркування учнів з цього приводу, добір ними переконливих аргументів на підтвердження власної позиції становлять основу розвитку критичного мислення та сприяють формуванню моральних переконань.

Завдання, метою яких є формування ціннісних орієнтацій, виконуються паралельно з мовними й мовленнєвими завданнями. Проте слід наголосити на пов'язаності таких завдань: без належного знання мови і розвитку мовлення такі розумові дії, як тлумачення, усвідомлення цінностей та ціннісно-сміслових орієнтацій значно утруднені.

Структурно-функціональну технологію формування морально-ціннісних орієнтацій на уроках української мови показано в Табл. 1.

**Технологія формування морально-ціннісних орієнтацій учнів 5-11 класів
на уроках української мови**

Етапи	Види навчальної роботи	Орієнтовні зразки вправ і завдань
інформаційно-пізнавальний	словникова робота (тлумачення лексичного значення слів – назв цінностей, добір синонімів та антонімів), складання з такими словами речень і висловлень	<p>5 клас. Перепишіть речення, витлумачте лексичне значення виділених слів. <i>Людина без батьківщини – соловей без пісні. На чужому полі не матимеш волі. Нехтувати здоров'ям – нехтувати життям. Без цікавості немає мудрості.</i></p> <p>* Чи є названі виділеними словами поняття для вас цінними? Витлумачте значення слова <i>цінності</i>. Звертєся з тлумачним словничком. Що вважаєте найбільшими цінностями особисто ви?</p> <p>10 клас. Перепишіть, ставлячи подані в дужках іменники у формі орудного відмінка однини. <i>Людина відрізняється від інших живих істот (духовність), а отже, (любов) до батьківщини, (відданість) їй. Абстрактним патріотизм не буває. Він живиться історичною (пам'ять), надихається (любов) до народу, його історії, мови та культури. Без цього людина схожа на корабель, що розминувся зі своєю (пристань) (За О.Силіним).</i></p> <p>* Позначте в словах орфограму «подвоєні літери перед закінченням орудного відмінка однини іменників III відміни». * Поясніть вислів <i>історична пам'ять</i>. Звертєся зі словничком термінів. Чи є історична пам'ять цінністю? Відповідь обґрунтуйте. * Назвіть згадані в тексті цінності. Розкажіть про роль цих цінностей у житті сучасної молоді.</p>
діяльнісно-практичний	виконання ситуативно-мовленнєвих вправ, що моделюють конкретні ситуації з життя учнів з опорою на знання про певні цінності; діалого-обговорення проблемних вчинків і подій із дотриманням в оцінках етичних норм у спілкуванні, вибір поведінки у пропонованій ситуації спілкування	<p>7 клас. Складіть і розіграйте діалог між семикласником та відомим науковцем, котрий приїхав до школи, яку він закінчив років із 20 тому. Мета гостя – розшукати вчителів, які колись його навчали, висловити їм свою вдячність і повагу. У репліках уживайте слова-назви цінностей: <i>знання, відповідальність, справедливість, працьовитість, гідність.</i></p> <p>8 клас. Дайте відповіді на запитання, виконайте завдання. - Чи траплялося вам бути свідком благородного вчинку? Розкажіть про нього. Які цінності обстоювала особа, яка цей вчинок здійснила? Витлумачте суть названих цінностей. - Чи може один-єдиний вчинок змінити життя людини? Життя кількох людей? Життя суспільства? Життя держави? Наведіть приклади таких вчинків. Які цінності рухали поведінкою тих, хто такі вчинки здійснював?</p> <p>9 клас. Уявіть, що до вашого класу прийшов учень, родина якого щойно повернулася з еміграції. Хлопець народився за кордоном і в побуті спілкується англійською, проте перейти на українську прагне якнайшвидше. Організуйте для нього майстер-клас у такий спосіб: попарно складіть і розіграйте за його участі два-три діалоги на тему «Рідна мова як цінність».</p>
узагальнювально-дискусійний	дискутування актуальних питань, що стосуються ціннісних орієнтацій, перекази текстів морально-етичного змісту з творчим завданням, твори-роздуми, есе ціннісно-моральної тематики, інтерв'ю	<p>8 клас. Робота в групах. Підготуйтеся до обговорення питання <i>Цінності ваших батьків і ваші: однакові чи різні? Уживайте у висловленнях однорідні члени речення.</i></p> <p>11 клас. В одній із доповідей прозвучала така теза: <i>Українська культура заснована на двох постатях: це збірний образ козака та Тарас Шевченко.</i> Підтвердіть або спростуйте цю тезу самостійно дібраними доказами. Розпочніть так: <i>З тим, що Україна має лише двох героїв: запорозького козака і Тараса Шевченка, – я погоджуюсь/не погоджуюсь, тому що...</i></p> <p>10-11 класи. Теми есе: <i>З якими цінностями я зв'язую своє життя. Основа всіх людських цінностей – моральність. Які життєві цілі впливають з моїх цінностей.</i></p>

Готуючи учнів до творчої роботи, бажано ознайомити їх із міркуваннями авторитетних і цікавих їм осіб, що спонукає до роздумів, можливо, викличе бажання висловити власні оцінки, подискутувати. Приклад завдання для учнів 11 класу:

Прочитайте уривок з виступу українського правозахисника, публіциста Мирослава Мариновича. Чому промовець радить молоді цінності сучасного світу поєднати із цінностями традиційними?

Кожному з нас необхідно якнайглибше усвідомити суть завдання, що його сформулював Махатма Ганді: «Якщо бажаєш, щоби світ змінився, - сам стань цією зміною!» Змінити українця означає найрішучіше змінити його цінності.

Ми дуже хочемо запровадити реформи. Нам потрібне креативне, інноваційне мислення – маємо потребу вийти за рамки усталених канонів. Інноваційність – це дуже давньокіївське поняття: ми з дитинства виростили під знаком інноваційності. Згадайте лише казки: поки герой діяв стандартно і стинав голови Змієві, доти програвав. А виграв тоді, коли знайшов Коцюєву смерть у схованці під дубом, у голці, захованій у яйці. Наші казки просто сповнені отими інноваційними підказками: шукай не там, де шукаєш традиційно.

Необхідно щонайповніше відповідати глибинній матриці давньокіївської культури та її ціннісній основі – і водночас бути на вістрі найсучасніших світових тенденцій.

Щоб тобі довіряли, ти маєш навчитись не зраджувати. Щоб на тебе поклалися, маєш дотримуватись обіцянки. Щоб не ранили тебе, ти маєш не ранили інших. Це означає утвердження духовної альтернативи всьому, що руйнує наш духовний світ.

Особливо це стосується молоді. Майбутнє відчиниться вам лише тоді, коли ви будете стукати в його двері.

* Визначте головну думку уривка. Чому промовець звертається передовсім до молоді?

* Дайте розгорнуту письмову відповідь на запитання «На яких цінностях слід будувати майбутнє?» Вашерозуміння терміна *цінності* звірте зі словником термінів. Уживайте прислівники вищого й найвищого ступенів порівняння.

Єдиної класифікації цінностей не існує. Відповідно до головних сфер людської діяльності найчастіше розрізняють такі три групи цінностей:

- *матеріальні* (знаряддя й засоби праці, речі безпосереднього вживання);

- *соціально-політичні* (значимі явища і предмети реальної дійсності з точки зору їх відповідності або невідповідності потребам суспільства, соціальних груп чи особистості);

- *духовні* (політичні, правові, моральні, пізнавальні, естетичні, філософські та релігійні ідеї).

Серед ієрархії цінностей виділяють *загальнолюдські*, тобто притаманні максимальній кількості людей (воля, праця, творчість, гуманізм, солідарність, людяність, сім'я, нація, народ, діти тощо) та *індивідуальні*, які характеризують інтереси конкретного індивіда і є сполучною ланкою між людиною і суспільством.

Приклад завдання для учнів 10 класу.

*** Перепишіть, розставляючи пропущені розділові знаки.**

1. Що значить любити себе? Це значить жити у згоді з власною гідністю (Л. Гузар). 2. Любов пов'язана передовсім із відповідальністю а вже потім це радість (За Л. Костенко). 3. Людина прекрасна своєю людяністю незламністю духу й творчим горінням (За І. Матяш). 4. Недуга це коли людина не переймається жодною духовною цінністю зважаючи тільки на матеріальні а ми не такі (Б. Гаврилишин).

* Визначте іменники III відміни, з'ясуйте відмінок і число кожного. Поясніть написання слів.

* Витлумачте суть названих у реченнях цінностей. До кожного зі слів-назв цінностей доберіть синонім та антонім.

* Назвіть ваші цінності – духовні та матеріальні. Що, на вашу думку, краще: знехтувати одними на користь інших чи розумно їх поєднати? Відповідь побудуйте у формі роздуму.

Традиційні цінності українського народу О. Вишневський поділяє на *абсолютні, вічні цінності; національні цінності; громадянські цінності; сімейні цінності; цінності особистого життя; валео-екологічні цінності.*

Погодьмося з О. Вишневським, що «стійку серцевину виховного ідеалу завжди становили в нас духовні цінності і це єднало нас завжди з Європою». Коли говорять про *європейські цінності*, зазвичай мають на увазі верховенство права, повагу до закону, визнання людської гідності, підтримку свободи, цінність приватної власності і приватної сфери, демократичність при ухваленні рішень.

Приклад завдання для учнів 8 класу.

Перепишіть, уставляючи пропущені літери та розставляючи розділові знаки. Обґрунтуйте вживання тире. Підкресліть граматичні основи речень.

1. *Європейські цінності це свобода відповідальність самореалізація...я толерантність взаємодопомога (Є. Головаха).* 2. *Європейські ідеали загальнолюдські. Найвищий ідеал права людини (Т. Г. Аш).* 3. *Гуманізм і свобода патріотизм і повага до мови культури прав людини справді людяність і законність ось ідеали українців (З підручника українознавства).*

* До виділеного слова доберіть два-три українські відповідники. Звіртеся зі Словничком українських відповідників запозичених слів.

* Роздивіться плакат. Поясніть, що символізує зображене рукописання.

Що уособлює поєднання кольорів? Якою мірою малюнок ілюструє гасло?

* Напишіть есе «Цінності Європейської України». Вживайте речення, ускладнені однорідними членами.

Серед *цінностей шкільної освіти* документи МОН України називають гуманізацію, культурологічну спрямованість, громадянське виховання й розвиток, цінності прав і свобод дітей і молоді, працелюбність і відповідальність, екологічний світогляд, здатність навчатися впродовж життя, мовну та інформаційну культуру, толерантність, цінність здорового способу життя» (Нова українська школа: порадник для вчителя, с. 204).

За концепцією НУШ, виховний процес орієнтуватиметься на *загальнолюдські цінності*, зокрема *морально-етичні* (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), *соціально-політичні* (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довілля, повага до закону, солідарність, відповідальність). «Дитині недостатньо дати лише знання, – сказано в Концепції «Нова українська школа». – Ще важливо навчити користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з *ціннісними орієнтирами учня*, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації в житті, навчанні та праці»

(Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи, с. 10).

Формування ціннісних орієнтацій передбачено і в новому Державному стандарті базової середньої освіти (Державний стандарт повної загальної середньої освіти, додаток 1). На формування ціннісних орієнтацій спрямовані й навчальні програми з української мови.

Висновки. Глобалізаційні процеси у світі призвели до виникнення нового соціально-інформаційного середовища, яке сформувало людину нового типу, система цінностей якої включає грамотність у розумінні інформаційних процесів і відносин, нові способи комунікації та ін. Цінностями члена сучасного суспільства є мобільність, креативність, самодисципліна, конкурентоспроможність. У подальших наукових дослідженнях доцільно звернути увагу на такі проблеми, як осмислення сутності взаємодії традиційних та нових цінностей.

Не слід забувати й про те, що у вихованні молодого покоління на перше місце подекуди висуваються прагматизм, гедонізм, прагнення досягти успіху за будь-яку ціну, перевага надається матеріальним запитам і потребам.

Реформа української школи буде успішною, якщо її змістова складова, увібравши в себе заснований на цінностях багатовіковий освітній досвід нашого народу, доповнить його ціннісними орієнтирами сьогодення. Необхідною складовою процесу формування всебічно гармонійної особистості, майбутнього громадянина України є виховання моральних цінностей.

Література

- Бех І. Д., Воронцова Т. В., Пономаренко В. С., Страшко С. В. Основи здоров'я: Підручник для 7 кл. закладів загальної середньої освіти Київ: Алатон, 2020. 200 с.
- Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Київ: Знання, 2008. 568 с.
- Державний стандарт повної загальної середньої освіти. 2020. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886 (дата звернення: 20.05.2021).
- Драченко В. В. Виховання морально-ціннісних орієнтацій підлітків засобами творів світової художньої культури : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ: Інститут проблем виховання АПН України, 2008. 18 с.
- Енциклопедія освіти / головний ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
- Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. URL: [Book-FINAL-CS6-UPD \(kmu.gov.ua\)](http://Book-FINAL-CS6-UPD(kmu.gov.ua)) (дата звернення: 20.05.2021).
- Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. Київ: Плеяди, 2017. 206 с. URL: NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf (дата звернення: 15.05.2021).
- Новосолова В. І. Формування ціннісних орієнтацій учнів 5–7 класів у процесі збагачення словникового запасу на засадах компетентнісного підходу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна.* 2013. Вип. 40. С. 234–237.
- Українська мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів: 5–9 класи. *Дивослово.* 2017. № 7–8.
- Целякова О. М. Духовність і ціннісні орієнтації студентської молоді України в трансформаційному суспільстві. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії.* 2009. Вип. 38. С. 222–233.

References

- Bekh, I. D., Vorontsova, T. V., Ponomarenko, V. S., Strashko, S. V. (2020). *Osnovi zdorov'ya: Pidruchnik dlya 7 kl. zakladiv zagalnoyi serednoyi osviti [Basics of health: Textbook for 7th grade institutions of general secondary education]*. Alaton.
- Vyshnevskiy, O. (2008). *Teoretichni osnovi suchasnoyi ukrayinskoyi pedagogiki [Theoretical foundations of modern Ukrainian pedagogy]*. Znannya.
- Derzhavnij standart povnoyi zagalnoyi serednoyi osviti [State standard of complete general secondary education]* (2020). https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886
- Drachenko, V. V. (2008). *Vihovannya moralno-cinnisnih oriyentacij pidlitkiv zasobami tvoriv svitovoyi hudozhnoyi kulturi [Development of moral orientations among teenagers by the means of education through the world art masterpieces]: Extended abstract of candidate's thesis: 13.00.07*. Institute of problems on education APS of Ukraine.
- Kremen, V. H. (Ed.). (2008). *Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education]*. Yurinkom Inter.
- Nova ukrayinska shkola: konceptualni zasadi reformuvannya serednoyi shkoli [New Ukrainian school: conceptual principles of secondary school reform]* (2016). Book-FINAL-CS6-UPD (kmu.gov.ua)
- Bibik, N. M. (Ed.) (2017). *Nova ukrayinska shkola: poradnik dlya vchitelya [New Ukrainian school: a guide for teachers]*. Pleyadi.
- Novosolova, V. I. (2013). Formuvannya cinnisnih oriyentacij uchniv 5–7 klasiv u procesi zbagachennya slovnikovogo zapasu na zasadah kompetentnogo pidhodu [Formation of value orientations of pupils of 5–7 classes in the process of enrichment of vocabulary on the basis of the competence approach]. *Scientific Proceedings of Ostrova Academy National University: Philology Series*, 40, 234–237.
- Ukrayinska mova. Programa dlya zagalnoosvitnih navchalnih zakladiv: 5–9 klasi [Ukrainian language. Program for secondary schools: grades 5–9]. (2017). *Divoslovo*, 7–8.
- Tseliakova, O. M. (2009). Duhovnist i cinnisni oriyentaciyi studentskoyi molodi Ukrayini v transformacijnomu suspilstvi [Spirituality and value orientations of student youth of Ukraine in a transformational society]. *Humanities bulletin of Zaporizhzhie state engineering academy*, 38, 222–233.

ФОРМИРОВАНИЕ АКЦИОЛОГИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА ЛИЧНОСТИ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ УКРАИНСКОМУ ЯЗЫКУ

Дикая Наталия, кандидат педагогических наук, доцент,
заведующая кафедрой языково-литературного образования
Института последипломного образования,
Киевский университет имени Бориса Гринченко,
пр. П. Тычины, 22 а, 02152 Киев, Украина, n.dyka@kubg.edu.ua

Глазová Александра, кандидат педагогических наук, доцент,
доцент кафедры языково-литературного образования
Института последипломного образования,
Киевский университет имени Бориса Гринченко,
пр. П. Тычины, 22 а, 02152 Киев, Украина, o.glazova@kubg.edu.ua

В статье освещены особенности формирования аксиологического пространства личности в процессе обучения украинскому языку. Проанализированы научные работы по освещению в них обозначенной проблемы. Доказано, что в последнее время большое внимание сосредоточено на изучении ценностей в историческом контексте. Определены предпосылки для формирования ценностных ориентаций, которые закладываются в дошкольном возрасте, однако именно формирование происходит в возрасте подростковом, когда растет интерес к вопросам морали, этики, мировоззрения, а интересы ученика переключаются с конкретного на общее. Отмечено, что структура ценностных ориентаций содержит три компонента: познавательный (осознание сущности явления, его качеств и свойств), эмоциональный (переживание ценности явления), мотивационно-поведенческий (готовность действовать в соответствии с осознанной ценностью в ситуации выбора), на основе которых формируются критерии ценностного выбора. Выяснено, что решающая роль в формировании у учащихся ценностных ориентаций на уроках украинского языка принадлежит дидактико-методическому ресурсу, то есть отбору текстов и предложений соответствующего содержания и методически целесообразной системы заданий к ним, а также тем для творческих работ и дискутирования. Акцентировано внимание на структурно-функциональной технологии формирования нравственно-ценностных ориентаций на уроках украинского языка, которая содержит этапы: информационно-познавательный, деятельностно-

практический, обобщающе-дискуссионный. Приведены примеры разноуровневых упражнений и заданий, способствующих формированию аксиологического пространства личности ученика.

Ключевые слова: информационная среда; методика обучения украинскому языку; общее среднее образование; технология формирования нравственно-ценностных ориентаций; ценности.

FORMATION OF THE AXIOLOGICAL SPACE OF PERSONALITY IN THE PROCESS OF LEARNING THE UKRAINIAN LANGUAGE

Dyka Natalia, PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Head at the Department of Language and Literature Education,
Institute of In-Service Training, Borys Grinchenko Kyiv University,
22 a P. Tychny Ave, 02152 Kyiv, Ukraine,
n.dyka@kubg.edu.ua

Glazova Oleksandra, PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Department of Language and Literature Education,
Institute of In-Service Training, Borys Grinchenko Kyiv University,
22 a P. Tychny Ave, 02152 Kyiv, Ukraine,
o.glazova@kubg.edu.ua

The article highlights the peculiarities of the formation of the axiological space of the individual in the process of learning the Ukrainian language. Scientific works on the coverage of the outlined problem in them are analyzed. It has been proven that recently a lot of attention has been focused on the study of values in the historical context. The preconditions for the formation of value orientations, which are laid down in preschool age, are determined, but the formation itself takes place in adolescence, when interest in morals, ethics, worldview grows, and the students' interests switch from specific to general. It is emphasized that the structure of value orientations contains three components: cognitive (awareness of the essence of the phenomenon, its qualities and properties), emotional (experience of the value of the phenomenon), motivational and behavioral (willingness to act in accordance with perceived value in the situation of choice). It was found that the decisive role in the formation of students' values in Ukrainian language lessons belongs to the didactic and methodological resource, ie the selection of texts and sentences of appropriate content and methodologically appropriate system of tasks for them, as well as topics for creative work and discussion. Emphasis is placed on the structural and functional technology of formation of moral and value orientations in the lessons of the Ukrainian language, which contains stages: information-cognitive, activity-practical, generalizing-discussion. Examples of multilevel exercises and tasks that will contribute to the formation of the axiological space of the student's personality are given.

Key words: general secondary education; informational environment; methods of teaching the Ukrainian language; technology of formation of moral and value orientations; values.

Стаття надійшла до редакції 21.05.2021

Прийнято до друку 17.06.2021